

Obnove historičnih fasad in vrednost pristnega

Ko je dobro obnovljeno, je videti kot staro

Mateja Kavčič

ZVKDS Restavratorski center, Ljubljana

Fasade starih mestnih jeder ustvarjajo ambient. Javnost, ki uživa v prenovljeni podobi pročelij, ima o obnovi – najpogosteje o barvi fasad – vedno tudi svoje mnenje. A poleg barve so na fasadah številni podatki, ki nam pripovedujejo, kakšne tehnike gradnje so se uporabljale, katera gradiva in kako so bila obdelana, v katerih obdobjih je stavba doživela spremembe. Vse te podatke lahko z radikalnimi obnovitvenimi deli uničimo.

Zelo dobro to ponazarja izjava, ki jo je že pred kakimi petimi leti dala tedanja direktorica Francoskega kulturnega centra: »... v Ljubljani so mi všeč skriti, celo razpadajoči

kotički, blede barve starih hiš ... upam, da stari mestni del nikoli ne bo spominjal na Salzburg. V zvezi tem – v Franciji in Italiji znajo re- novirati stare fasade, ne da bi bile

videti kot nove ...« Na videz laičen pogled vsebuje natančno to usmeritev in gre še korak dlje. Preobrat na ravni okusa: ljudje ne občudujejo več obnovljenih fasad v »novem sijaju«, temveč stare. Lepe so tiste, ki so stare. Obnovljene v novih materialih so namreč – ponarejene.

Obnove fasad so eden najpogostejših posegov na stavbni dediščini, ki se zdaj periodično pojavljajo že vsakih 20 let, in zato je veliko originalnega gradiva na njih že izgubljenega. Zaradi sodobnih gradbenih tehnik tradicionalne izvedbe izginjajo, ker se nadomeščajo ali popravljajo z novimi. Ostalo nam jih je tako malo, da so vredne posebne obravnave. Izvedene so z apnom, ki je bilo do iznajdbe cementa sredi 19. stoletja v gradnji in ometavanju edini vezivni material. Posebno obravnavo si zaslužijo tudi začetki proizvodnje naravnega cementa (hidravličnega apna), v kateri so izvedene klasicistične in secesijske fasade; uporabljali so najrazličnejše materiale za dekoracijo, od stekla, keramike, kovin in tako dalje. Zato je izjemna najdba, če naletimo na nedotaknjen fasadni omet iz 16., 17. ali poznejših stoletij, ki niso le materialni ostanke, temveč tudi zapisi izgubljenega znanja, obrtnih spretnosti in nekdanjih načinov gradnje.

Največ tega se je ohranilo tam, kjer so stavbe le vzdrževane in jih sploh niso obnavljali. Ker se sodobne tehnike teh fasad niso dotaknile, so te izvirnejše – pristnejše. In zdržale so več stoletij, za kar nobeden od sodobnih materialov nima garancije. Paradoks razvoja, zaradi katerega se danes Salzburg ne hvali več z bleščečimi obnovami svojih fasad, temveč obžaluje preobsežno poseganje v dediščino in izgubo njene pristnosti. Iz teh izkušenj bi se bilo izjemno koristno kaj naučiti ter preumeriti rutinske obnovitvene posege v bolj subtilne obnove fasad. To velja tu-

di za vsa druga področja konserviranja – restavriranja stavbne dediščine. Predvsem tam, kjer se nam je ohranila nedotaknjena.

Kako obnavljati fasade, da »niso videti kot nove«?

Temeljni postopek, v katerem so izvedene historične fasade, je uporaba apna. Zato je za obnovitveni postopek ključno, da pri apnu tudi ostanemo. Značilno za vse historične omete je, da njihove karakteristike precej določa izbor peska. Pomembni so sestava, velikost in oblika zrn, ki vplivajo na kakovost malte, in končni videz izdelane površine. Veživo je vse do konca 19. stoletja apno. Z razvojem naravnih in umetnih cementov se konec 19. stoletja pojavljajo kot vezivo tudi ti in so razpoznavni po sivi in rožnati barvi, posebni trdoti in značilnih poškodbah. Vsako od veziv zahteva svoj način priprave malte in ga kljub pozabi nekateri zidarji mojstri še obvladajo. Značilnost izvornika je mogoče s sistematičnim opazovanjem dovolj natančno ugotoviti, ali si pomagati z eno izmed naravnoslovnih analiz. Ključni cilj je pridobiti tiste podatke, s katerimi lahko pripravimo malto za popravilo čim bolj združljivo z izvornikom. In ključni podatki so vedno na objektu samem.

Naslednji korak je določanje poškodb. Za večino ometov, ki jih običajno odstranjujemo, ker so

Primer konservacije izvornika – injektiranje odstopljene plasti.

Primer restavriranja fasade z apnim postopkom, Škofja Loka.

slabo sprijeti s podlago ali površinsko prepereli, obstaja način utrditve. Določitev poškodb – odstopanje od podlage, razpoke, praznine, preperevanje mora biti sistematično določeno na fasadi, tako da je stanje pregledno in se je o načinu reševanja mogoče dogovoriti pri vsakem primeru posebej.

Način konserviranja – restavriranja izključuje odstranjevanje originala in nadomeščanje z novim ter se podreja vrsti poškodbe. Trdni ometi se ne odstranjujejo in v veliko primerih je takih ometov več kot polovica. Nepotrebno je poudarjati, da se s tem zmanjša tudi investicija. Odstopljene plasti se injektira, preperele površine preplasti s tanko plastjo novega ometa, manjkajoča mesta zapolni z novim, netrde površine utrjuje z apneno vodo. Bistveno v celotnem postopku je ohranjanje originalne izvedbe in upoštevanje tehnoloških zahtev, ki jih omogoča uporaba apna.

Vsak poskus spodleti (in veliko jih je že), če apneno izvedbo belimo po načelih cementne: to je prehitro, v kateremkoli vremenu ali letnem času, s površno pripravo

malt, brez upoštevanja kakovosti in čistosti peska, brez negovanja v počasnem procesu strjevanja ometa. Cilj je obnovo približati izvorniku, v materialu in izvedbi, da se ne spremenijo ključne značilnosti historičnih izvedb: paropropustnost, uporaba naravnih materialov in videz ročne izvedbe, ki jo je prekrila patina.

Velikega pomena pri ohranjanju fasad je njihovo vzdrževanje. To je v konservatorsko-restavratorski stroki razumljeno kot ključno in prvenstveno poseganje v dediščino, kajti stroka ugotavlja, da so zdaj najvrednejši primeri tisti, ki so bili le vzdrževani, šele nato tisti, ki so bili konservirani ali restavrirani. Takoj ko jo »obnovimo«, ne ohranjamo več originalnega stanja, temveč dediščino spreminjamo, ji dodajamo novodobne sestavine, posegamo v njeno pristnost. In z vsakim spreminjanjem avtentičnosti izgubi del svoje vrednosti. Nenazadnje je vzdrževanje tudi z ekonomskega vidika zelo modro, saj je najcenejše; prepreči poškodbe, zaradi katerih so potrebna draga restavratorska in obnovitvena dela.

Nov pogled

Očitno postaja, da je v pojmovanju dediščine zdaj uveljavljeno drugačno vrednotenje. Dokaz zvezitosti ni več uporaba najodobnejših tehnik in materialov pri obnovi, temveč ohranjenost njene avtentičnosti, večje sporočilnosti in s tem večjih možnosti njene interpretacije.

Ta pristop obnove fasad po svetu ni neznan. Dober primer je na primer obnova zahodne fasade gornjega gradu v Češkem Krumlovu. Ali pa središče Stockholma, s katerim se švedska stroka kot s primerom izjemno uspešne uporabe tradicionalne apnene tehnologije ponaša že zadnjih dvajset let. Osvojili so ga tudi Francozi in Italijani, ki znajo obnavljati fasade »ne da bi bile videti kot nove«. Nesmiselno je nekritično ponavljati napake razvitega sveta, še posebno v času, ko se sam že zaveda storjene škode in zelo modro bi se bilo iz teh napak česa naučiti. Le tako bomo naslednjim generacijam predali avtentično zapuščino.

Primer restavriranja fasade z apnim postopkom in z barvili lokalnega izvora, hrvaška Istra.

Primer fasade cerkve Sv. Petra v Dvoru pri Polhovem Gradcu. Cerkev ima vklesano letnico začetka gradnje 1525, fasada se je ohranila do zdaj, torej je stara več kot 450 let. Jo bomo (kot običajno) preplastili z belim apnenocementnim ometom?